

A közreadás szempontjai

A református karéneklés e századi éledése során még nem fedezte fel eléggé a 16. századi zsoltárfeldolgozásokban, de elsősorban az 1565-ös kancionál-letétekben rejlő kincseket. Ennek legfőbb akadályja a szólámfelrakás volt, hiszen a zsoltárok fődallamát nagyrészt a tenor hordozza, mely a mai magyar vegyeskarok leggyengébb szólama.

Külföldi – részben svájci – minta nyomán adjuk most közre 68 zsoltárdallam feldolgozását, tenorból szopránba helyezett cantus firmussal, de a goudimeli harmóniákat megtartva. Sok esetben (dölt betűkkel szedve) a református énekeskönyvből kihagyott verseket is közöljük, valamint a zsoltárdallamokra énekelhető más (ünnepi és alkalmi) dicséreteket. A függelékben egyéb istentiszteleti használatra szánt énekek találhatók. Kálvin istentiszteleti rendjéhez hozzátartozott a Tízparancsolat, a Hitvallás, úrvacsoravétel után pedig a Nunc dimittis éneklése, ezeket kiegészítettük két német énekkel Michael Praetorius feldolgozásában, valamint egy zsoltárdallamú úrvacsorai énekkel és a Magnificattal. A függelék utolsó három tétele az 1564-es polifon zsoltárkiadásból való. Önállóan is énekelhetők, de javasoljuk a homofón változattal való versszakonként váltott éneklését is (a strófákat is így válogattuk össze). Ez a három tétel csak mintát és ösztönzést szeretne adni más polifón zsoltártételek felfedezéséhez.

Jelen kiadásunkban tehát Goudimel eredeti (1565-ös) basszusmenetei megmaradtak, a fődallam a tenorból átkerült a szopránba, a harmónia többi hangjai a két középső szólamba kerültek, figyelembe véve a korabeli szólamvezetés szabályait és az énekelhetőség követelményeit. Az egész tétel a gyülekezeti éneklésnek megfelelő magasságba került. A Goudimeltől származó szoprán cantus firmus-szal készült zsoltárok a következők: 28, 30/139, 34, 40, 61, 77, 81, 117, 146.

A két felső szólam között néha található szólamkereszteződés, mely Goudimel eredeti (szoprán dallamú) letéteinél is előfordul. Orgonakíséret esetén a szoprán fölé kerülő alt szólam hangjai kihagyhatók, vagy oktávval mélyebben játszhatók.

A zsoltársorokat a régi kiadásokban egységnyi szünetjelek tagolták. (Kis és nagy cezúrát nem ismertek.) Az eredeti kiadásban található egységnyi szünet helyett – mivel az félreérthető – ütemvonalal jelezzük a sorvéget. Célunk ezzel, hogy az előadónak szabadságot adjunk a sorok tagolását illetően, akár a jelenlegi református énekeskönyv jelzéseire, akár saját zenei érzékére hagyatkozunk.

Fentebb említettük már, hogy a zsoltárok dallamai a reneszánsz vokálpolifónia talaján fogantak, annak zenei jegyeit viselik magukon.¹⁰ A már említett szinkópás zárlati formulák mellett másik egyértelmű stílusjegy a szintén zárlati helyeken előforduló völgymotívum (V zárlat). A korabeli kottairási gyakorlat nem jelölte az itt előforduló félhanglépéseket. Ezt a szokást Goudimel kiadása is követi: néhány, igen ritka kivételtől eltekintve egyetlen zárlati helyen sem találunk a hang elé kiírt módosítójelet – *sem a fődallam, sem a kíséret szólamaiban*. Minden más, ettől eltérő alterációt viszont pontosan jelöltek a kottában.¹¹ A kottafejek alatt ill. fölött közölt módosítójelek (diészis) alkalmazását a fenti megjegyzések alapján magunk is javasoljuk, de az eredeti kottában nem szerepelvén, nem kerültek a hangok elé. Másrészt e manapság igen kényes kérdésben nem akartunk kényszerítő megoldást alkalmazni, legfontosabbnak tartván a gyülekezet egységes, vívőerős éneklését, valamint azt, hogy a dallamok alatt a helyes harmóniák szóljanak.¹²

A reneszánsz harmóniavilágban igen gyakori a keresztállás. (Rejtett félhang-, vagy tritonus-lépés, mely két szólam között oszlik meg). Néhány, mai fülnek nagyon szokatlan keresztállást kihagytunk, mások (pl. a 33. zsoltár közepén az ismétlődő sorok között) nehézség esetén szintén elhagyhatók.¹³

A korabeli kottákban nem találunk ütemvonalakat. A kiadványunkban található ütemvonalak (az utolsó tételek kivételével) nem ütemeket, hanem sorokat tagolnak. A kottában a hang elé kitett módosítójelek ennek következtében csak arra, és az azt közvetlen követő (ismétlődő) hangra érvényesek. Ennek ellenére több helyre biztonsági okból elhelyeztük az alteráció feloldását.

¹⁰Ld. erről részletesebben Karasszon Dezső írásait (Nem tilos a kereszt – Magyar Egyházzene I. évf. 3. sz., Mérleg – „...eleitől fogva...” ReZEM 024)

¹¹A fentiek illusztrálásaként utalunk a 92. zsoltárra. Mind a négy sor V zárlatai jelöletlenek, ugyanakkor 6 más módosítás található csak ebben a rövid zsoltárban. A harmadik sor tenor szólamában a “g” előtt először szerepel a kereszt, majd 3 hanggal később a zárlatban nem. (Ütemvonal eredetileg nem lévén a módosító hang csak megismételt hang esetén lenne tovább is érvényben. Az énekelhetőség ugyanakkor kizárja a zárlat kereszt nélküli éneklését, ha korábban “gisz”-t énekeltünk.) A további hasonló példák felkutatását az olvasóra bízunk.

¹²A témával kapcsolatban még egy megjegyzést teszünk: ha a kíséret szólamokban helyesnek érezzük a diészis használatát (erről fülünkkel meggyőződhetünk), akkor a zenei logika szerint azt a felső, fő dallamban is alkalmaznunk kell, kiváltképpen, ha a gyülekezet is így szokta énekelni.

¹³A reneszánsz harmóniavilágról ld. Bárdos Lajos alapvető művét (Modális harmóniák – Zeneműkiadó 1979)